

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Л.Г. Удовика, Я.О. Сидоров

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА

**Методичні рекомендації до організації та проходження
практики**

РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ – третій (освітньо-науковий)

СТУПІНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ – доктор філософії (PhD)

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ – 08 «Право»

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ – 081 «Право»

Запоріжжя

2016

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Л.Г. Удовика, Я.О. Сидоров

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА

Методичні рекомендації до організації та проходження
практики

РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ – третій (освітньо-науковий)

СТУПІНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ – доктор філософії (PhD)

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ – 08 «Право»

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ – 081 «Право»

Схвалено науково-методичною радою юридичного факультету
протокол № 1 від 29.08.2016 року

Затверджено Вченою радою ЗНУ
протокол № 1 від 27.09.2016 року

Запоріжжя

2016

УДК 378.147

Удовика Л.Г., Сидоров Я.О. Методичні рекомендації до організації та проходження практики для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня ступеня доктора філософії. Галузь знань – 08 «Право», спеціальність – 081 «Право». Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 33 с.

Методичні рекомендації систематизовано розкривають мету, основні завдання та компетентності, які повинен здобути аспірант, програмні результати навчання, структуру та зміст педагогічної практики здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право освітньо-наукової програми Право. Надаються методичні матеріали та детально пояснюються вимоги щодо оформлення необхідної документації, в т.ч. звітної, за результатами проходження педагогічної практики.

Значна увага приділяється навчально-методичному забезпеченню самостійної роботи аспіранта та розробці методичних та тестових матеріалів для проведення занять, контрольних заходів.

Призначені для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право освітньо-наукової програми Право.

Рецензент

О.І. Гура, доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи ЗНУ

Відповідальний за випуск

В.К. Колпаков, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри адміністративного та господарського права ЗНУ.

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Загальні положення.....	7
1. Мета та завдання педагогічної практики.....	7
2. Місце педагогічної практики в структурі освітньо-наукової програми.....	8
3. Компетентності, що має здобути аспірант та програмні результати проходження педагогічної практики.....	8
Педагогічна практика аспіранта: організація та здійснення. Методичні рекомендації щодо складання звітної документації	13
4. Організація і керівництво педагогічною практикою.....	13
5. Освітні технології, що використовуються при проходженні педагогічної практики.....	15
6. Права та обов'язки аспірантів, які проходять педагогічну практику.....	16
7. Структура та зміст педагогічної практики.....	18
8. Захист педагогічної практики.....	20
9. Основні документи педагогічної практики. Вимоги до оформлення звітної документації.....	21
10. Форми та методи контролю.....	29
Рекомендована література.....	31
Інформаційні ресурси.....	32

ВСТУП

Методичні рекомендації «Педагогічна практика» розроблені для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня, освітньо-наукової програми Право, відповідно до вимог Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року, Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року, Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2015 року, Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» від 23 березня 2016 р. № 261, Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність» від 12 серпня 2015 р. № 579, Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» від 23 листопада 2011 р. № 1341, Указу Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25 червня 2013 року № 344/2013 та відповідно до освітньо-наукової програми Право Запорізького національного університету.

Методичні рекомендації визначають загальний порядок організації, проведення і узагальнення результатів педагогічної практики здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії (аспірантів) у процесі їхньої підготовки на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти в Запорізькому національному університеті.

Педагогічна практика (код навчальної дисципліни ППН 3 – педагогічна практика) належить до нормативних дисциплін (2.1) обов'язкових компонентів освітньо-наукової програми підготовки здобувачів наукового ступеня доктора філософії. Здійснення педагогічної практики входить до обсягу кредитів Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ЄКТС), визначених Запорізьким національним університетом для реалізації освітньої складової освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії.

Відповідно до освітньо-наукової програми аспіранти проходять педагогічну практику в VI семестрі третього року навчання впродовж дванадцяти тижнів. Загальний обсяг практики складає 270 годин (9 кредитів).

Педагогічна практика є одним із найбільш важливих етапів професійної підготовки здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня та відіграє системоутворюючу роль серед усіх форм освітньо-наукової діяльності аспіранта, забезпечуючи зв'язок між науково-теоретичною та практичною підготовкою майбутніх докторів філософії, набуття ними досвіду професійної педагогічної діяльності, залучення аспірантів до самостійної науково-пошукової діяльності, що стає підґрунтям для формування здібностей до творчого вивчення проблем науки, умінь вільно орієнтуватися в стрімкому потоці інформації та спонукає й фокусує на дослідницькій діяльності.

Базою для проходження педагогічної практики визначено кафедри Запорізького національного університету, за якими закріплені аспіранти.

Безпосереднє керівництво педагогічною практикою кожного аспіранта здійснює його науковий керівник.

Результати проходження педагогічної практики майбутніми докторами філософії обговорюються під час науково-методичних семінарів і засідань відповідної кафедри.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Мета та завдання педагогічної практики

Мета: здобуття професійних програмних компетентностей для здійснення педагогічної діяльності та реалізації освітньо-наукових програм, зокрема освітньо-наукової програми Право.

Завдання:

- мотивування до викладацької діяльності та усвідомлення престижності педагогічної праці;
- формування й розвиток умінь та навичок педагогічної діяльності в Запорізькому національному університеті;
- ознайомлення з методичною документацією кафедри та здатність розробляти відповідні матеріали для забезпечення освітнього процесу;
- здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних і створення нових цілісних знань та/або професійної практики;
- опанування навичками викладання юридичних дисципліни з використанням сучасних освітніх методів та педагогічних технологій;
- здатність здійснювати компаративний аналіз зарубіжного досвіду (в т.ч. країн ЄС) нормотворення та правозастосування у вирішенні теоретичних та практичних проблем правової науки.
- усвідомлення специфіки виховної роботи на юридичному факультеті Запорізького національного університету та здобуття практичного досвіду організації та здійснення виховних заходів за різними напрямками (морально-етичний, національно-патріотичний, екологічний, професійний, художньо-естетичний, утвердження здорового способу життя, недискримінаційної комунікації та сприйняття особистості);
- документування перспектив та результатів педагогічної діяльності.

2. Місце педагогічної практики в структурі освітньо-наукової програми

Педагогічна практика (код навчальної дисципліни ППН 3) належить до циклу нормативних дисциплін (цикл 2.1) обов'язкових компонентів освітньо-наукової програми підготовки здобувачів наукового ступеня доктора філософії.

Педагогічна практика базується на знаннях та уміннях, здобутих в процесі вивчення дисциплін: «Практичний курс іноземної мови» (код навчальної дисципліни ЗП 1), «Основи академічного письма» (код навчальної дисципліни ЗП 5), «Критичне мислення» (код навчальної дисципліни ЗП 2), «Філософія науки» (код навчальної дисципліни ЗП 3), «Основи дослідницько-інноваційної діяльності» (код навчальної дисципліни ЗП 4) циклу загальної підготовки (1.1) обов'язкових компонентів освітньо-наукової програми Право та дисциплін: «Методологія дослідження проблем публічного права» (код навчальної дисципліни ППН 1), «Методологія дослідження проблем приватного права» (код навчальної дисципліни ППН 2) циклу нормативних дисциплін (2.1) обов'язкових компонентів освітньо-наукової програми Право та є логічним продовженням здобуття досвіду теоретичної та практичної професійної діяльності здобувачем вищої освіти ступеня доктора філософії.

3. Компетентності, що має здобути аспірант та програмні результати проходження педагогічної практики

Педагогічна практика здобувача вищої освіти ступеня доктора філософії спрямована на формування таких компетентностей, визначених відповідною освітньо-науковою програмою:

Інтегральна компетентність: здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних і створення нових цілісних знань та/або професійної практики

Загальні компетентності: 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

2. Здатність виявляти, формулювати і вирішувати наукові проблеми.

3. Здатність враховувати точки зору, що ґрунтуються на різних світоглядних, конфесійних та соціокультурних засадах.

4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

5. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

6. Здатність доказово й обґрунтовано викладати результати власного дослідження українською мовою.

7. Здатність коректно представляти результати наукових досліджень іноземною мовою для комунікації і взаємодії в рамках міжнародної академічної спільноти.

8. Здатність бути критичним та самокритичним.

9. Здатність працювати в команді, зробити свій внесок у загальну роботу.

10. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

11. Здатність представити на належному рівні свою дослідницьку проблематику в середовищі як науковців, так і нефакхівців.

12. Здатність працювати в умовах обмеженого часу та ресурсів, а також мотивувати та керувати роботою інших для досягнення поставлених цілей.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

1. Здатність формулювати наукову проблему, робочі гіпотези досліджуваної проблеми.

2. Здатність збирати, опрацьовувати та аналізувати правові джерела (нормативні акти, судову практику).

3. Здатність застосовувати правові акти у різних сферах юридичної діяльності.

4. Здатність до аналітичного оцінювання правової проблеми.

5. Здатність до опрацювання та аналізу інформації для правового дослідження.

6. Здатність формулювати та обґрунтовувати юридичні висновки, пропозиції, рекомендації.
7. Здатність здійснювати розробку проектів нормативно-правових актів та актів тлумачення права, надавати рекомендації щодо їх удосконалення.
8. Здатність ведення діалогу й аргументування під час наукових і ділових дискусій, переговорів, судових дебатів, публічного виступу в судах та інших органах.
9. Здатність до написання наукового дослідження правової проблеми або статті у фахове видання.
10. Здатність діяти відповідально та на основі етичних міркувань щодо достовірності отриманих наукових результатів з дотриманням академічної доброчесності.
11. Здатність презентувати результати дослідження в науковому і ненауковому контекстах, усно та письмово, у формі наукових семінарів, зустрічей, громадських ініціатив.

Програмні результати навчання:

Аспірант повинен знати:

- основні нормативно-правові акти, що регулюють освітній процес, в т.ч. відповідні локальні акти Запорізького національного університету;
- форми організації освітнього процесу в закладі вищої освіти, сучасні освітні методи та педагогічні технології;
- порядок та особливості усіх видів робіт кафедри на якій здійснюється проходження практики;
- особливості наукового правового пізнання порівняно з пізнанням в інших науках – природничих і соціальних;
- методичне та програмне забезпечення відповідної навчальної дисципліни;
- методичні вимоги, що висуваються до основних форм освітньої роботи в закладі вищої освіти (методику підготовки та проведення лекцій,

практичних занять, методи організації самостійної роботи студентів, форми і методи педагогічного контролю);

- знання здобутків різних типів наукових правових шкіл і напрямів праворозуміння;

- знання принципів та засад здійснення проектної діяльності.

Аспірант повинен уміти:

- застосовувати різноманітні сучасні методи наукових досліджень у своїй науковій роботі і професійній діяльності;

- реалізовувати професійні здібності на практиці;

- застосовувати сучасні освітні методи та педагогічні технології з метою підвищення ефективності педагогічного процесу;

- підготувати план-конспект заняття;

- на основі творчого підходу вносити оригінальність у зміст навчальних дисциплін;

- розробляти методичні та тестові матеріали, забезпечуючи викладання відповідної дисципліни;

- проводити заняття з урахуванням участі осіб з особливими потребами та особливостей студентської аудиторії;

- володіти майстерністю профорієнтаційній роботі.

Застосування знань: здійснювати педагогічну діяльність із застосуванням сучасних освітніх методів та педагогічних технологій із використанням комп'ютерної техніки та інформаційних технологій в освітньому та науковому процесах;

- володіти засобами комунікації в професійній педагогічній діяльності;

- уміння збирати, аналізувати, систематизувати законодавство, що складає нормативну базу наукового дослідження, виявляти прогалини, суперечності та інші його недоліки, формулювати власні пропозиції, спрямовані на їх подолання;

- вносити оригінальність у зміст навчальних дисциплін.

Комунікація: здатність спілкуватися в діалоговому режимі з студентською аудиторією, широкою науковою спільнотою та громадськістю в галузі наукової та професійної діяльності, в тому числі і на міжнародному рівні, демонструючи системний науковий світогляд та культурний кругозір;

- володіння ґрунтовними навичками риторики та аргументації;
- активна участь в організації командної роботи та уміння бути ефективним у команді.

Автономія і відповідальність: дотримання етичних стандартів наукового правового дослідження, академічної доброчесності;

- здатність до гнучкого, оперативного розв'язання професійних проблем в умовах невизначеності та соціальної напруженості;
- робота щодо власного розвитку та вдосконалення;
- прагнення до підвищення професійної кваліфікації.

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА АСПІРАНТА: ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО СКЛАДАННЯ ЗВІТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

4. Організація і керівництво педагогічною практикою.

Педагогічна практика (код навчальної дисципліни – ППН 3) є стаціонарною та проводиться на базі відповідної кафедри юридичного факультету Запорізького національного університету після успішного засвоєння аспірантом навчальних дисциплін циклу (1.1) загальної підготовки (ЗП) обов'язкових компонентів освітньо-наукової програми Право:

ЗП 1 Практичний курс іноземної мови;

ЗП 2 Критичне мислення;

ЗП 3 Філософія науки;

ЗП 4 Основи дослідницько-інноваційної діяльності;

ЗП 5 Основи академічного письма

та після засвоєння аспірантом циклу (2.1) нормативних дисциплін:

ППН 1 «Методологія дослідження проблем публічного права»;

ППН 2 «Методологія дослідження проблем приватного права».

Відповідно до освітньо-наукової програми аспіранти проходять педагогічну практику в VI семестрі третього року навчання впродовж дванадцяти тижнів. Загальний обсяг практики складає 270 годин (9 кредитів).

Загальне керівництво та контроль за проходженням практики аспірантом покладається на завідувача кафедри, за якою закріплений аспірант.

Для безпосереднього керівництва практикою кожного аспіранта кафедра призначає наукового керівника з числа викладачів з науковим ступенем доктора або кандидата наук, який, як правило, поєднує ці обов'язки з обов'язками наукового керівника дисертаційної роботи аспіранта.

Педагогічна практика проводиться відповідно до графіку освітнього процесу ЗНУ. Індивідуальний план педагогічної практики узгоджується з науковим керівником та затверджується керівником практики.

Керівники педагогічної практики забезпечують:

- виховання у аспірантів стійкого інтересу до професії викладача, усвідомлення престижності педагогічної праці, потреби у фаховій і педагогічній самоосвіті;
- закріплення, поглиблення та синтезування фахових, педагогічних, методичних знань і лінгвістичних умінь (в т.ч. ґрунтовних навичок риторики та аргументації) у процесі розв'язання конкретних навчальних завдань;
- уміння аспірантів презентувати свої знання українською та іноземною мовами на рівні достатньому для усної та письмової презентації результатів власного наукового дослідження;
- здатність аспірантів спілкуватися в діалоговому режимі з широкою науковою спільнотою та громадськістю в галузі наукової та професійної діяльності, в тому числі і на міжнародному рівні, демонструючи системний науковий світогляд та культурний кругозір;
- участь та ознайомлення аспіранта з сучасним станом навчально-виховної роботи у вищих навчальних закладах;
- формування творчого, дослідницького підходу до педагогічної діяльності як викладача у вищій школі;
- здатність виявляти, формулювати і вирішувати наукові проблеми, враховуючи точки зору, що ґрунтуються на різних світоглядних, конфесійних та соціокультурних засадах;
- дотримання аспірантами етичних зобов'язань та етики поведінки, академічної доброчесності під час проведення наукових досліджень та презентації їх результатів.

Керівники педагогічної практики виконують такі види діяльності:

1. Вирішують організаційні питання, пов'язані з педагогічною практикою.

2. Надають аспірантам консультації з питань змісту і планування навчальних занять.
3. Організують та контролюють підготовку до лекційних, практичних і семінарських занять та відвідування навчальних занять.
4. Відвідують заняття закріплених за ними практикантів та аналізують їх.
5. Проводять семінари, за участю аспірантів, з фахових дисциплін, на яких демонструють методичні прийоми викладання та проводять їх аналіз.
6. Перевіряють документацію, аналізують звіти практикантів.

5. Освітні технології, що використовуються при проходженні педагогічної практики

При реалізації педагогічної практики використовуються наступні педагогічні технології:

- 1) традиційні: підготовка та проведення лекцій, лабораторних і практичних занять;
- 2) сучасні інтерактивні технології:
 - майстер-класи викладачів;
 - педагогічні майстерні, студії, лабораторії;
 - відпрацювання навичок;
 - робота у групах;
 - інтерактивні презентації;
 - дискусії;
 - мозкові штурми;
 - рольові ігри;аналіз кейсів.

6. Права та обов'язки аспірантів, які проходять педагогічну практику

Основні права та обов'язки аспірантів-практикантів визначаються загальними чинними нормативними документами щодо організації їх практичної підготовки.

Впродовж педагогічної практики аспірант-практикант має право:

- приймати участь у роботі закладу освіти, у конференціях, навчально-методичних нарадах факультету, університету;
- отримувати консультації з будь-яких питань, що стосуються практики у наукового керівника (керівника педагогічної практики);
- вносити пропозиції, щодо вдосконалення програми педагогічної практики та окремих документів;
- на вмотивовану попередню оцінку з педагогічної практики та отримати пояснення наукового керівника (керівника практики) щодо такої оцінки;
- звертатися для вирішення суперечливих питань до керівника практики, завідувача кафедри та декана факультету;
- в законний спосіб користуватись матеріально-технічною базою (навчальні аудиторії, лабораторії тощо) відповідної кафедри, факультету, університету; фондами бібліотеки Запорізького національного університету.

В період проходження педагогічної практики аспірант-практикант зобов'язаний:

- виконувати правила внутрішнього розпорядку, розпорядження адміністрації навчального закладу і наукового керівника (керівника практики);
- брати участь у конференціях (настановчих, підсумкових тощо) з педагогічної практики та організаційно-методичних заходах відповідної кафедри ЗНУ;
- виконувати у повному обсязі всі вимоги програми педагогічної практики на відповідному професійному рівні;

- брати участь в організації та проведенні освітньо-виховних заходів зі студентами за різними напрямками (морально-етичний, національно-патріотичний, екологічний, професійний, художньо-естетичний, утвердження здорового способу життя, недискримінаційної комунікації та сприйняття особистості);
- проявляти ініціативу і творчість під час проведення навчальної та освітньо-виховної роботи;
- своєчасно виконувати індивідуальний план та подавати на перевірку відповідну документацію;
- складати конспекти, план і аналіз роботи, затверджувати їх у встановлений спосіб та строки;
- суворо та неухильно дотримуватись правил безпеки під час проведення занять;
- будувати взаємовідносини зі студентами та колегами на принципах взаємоповаги та взаєморозуміння;
- брати активну участь в аналізі занять; вести щоденник педагогічної практики;
- дотримуватися притаманних професії педагога правил поведінки та зовнішнього вигляду, глибоко усвідомлюючи, що він є представником факультету, його викладацького і студентського колективу. Тому повинен бути організованим і коректним.

7. Структура та зміст педагогічної практики

№	Розділ (етап) педагогічної практики	Зміст розділу (етапу) педагогічної практики	Всього годин	Аудиторні години	Самостійна робота
1	Підготовчий етап	Проведення організаційно-інструктивної (настановчої) конференції. Ознайомлення з освітнім процесом ЗНУ, аналіз відповідної освітньої документації. Планування педагогічної роботи аспіранта на кафедрі. Відвідування лекцій та практичних занять, засідань кафедри, наукових та науково-методичних кафедральних та міжкафедральних семінарів, нарад кураторів академічних груп. Розробка змісту навчальних занять та методична підготовка. Вивчення та неухильне дотримання санітарно-гігієнічного режиму кафедри, вимог законодавства щодо охорони праці, пожежної безпеки.	100		100
2	Педагогічний етап	Підготовка та проведення відкритої лекції та самоаналіз проведеної аспірантом лекції.	12	2	10
		Підготовка та проведення практичних занять зі студентами та самоаналіз проведених занять. Розробка додаткових методичних та тестових матеріалів.	16	6	10
		Участь в організації наукових студентських конференцій, у роботі наукового семінару кафедри тощо.	28	16	12
		Підготовка та проведення виховного заходу зі студентами. Аналіз проведеного заходу.	30 70	18 50	12 20
		Індивідуальна робота зі студентами.			
3	Підсумковий етап	Обговорення результатів проведення відкритих занять.	2		2

		Підготовка звітної документації за результатами проходження педагогічної практики.	10		10
		Захист звіту за результатами проходження практики та проведення підсумкової конференції.	2	2	
		Всього годин	270	94	176

Зміст педагогічної практики аспірантів передбачає здійснення певних **заходів** щодо

- **ознайомлення** практиканта з основними напрямками діяльності відповідної кафедри, професійними обов'язками практиканта, навчальними планами дисциплін викладання;

- **складання** індивідуального плану і програми роботи практиканта, що передбачають завдання з навчально-виховної, практичної і науково-дослідницької діяльності; відвідування засідань кафедри, а також лекцій, семінарських і практичних занять, що проводяться викладачами відповідної кафедри; **відвідування** занять, що проводяться іншими аспірантами-практикантами із наступним їх аналізом та обговоренням;

- **підготовка** планів, конспектів, методичних матеріалів лекційних та практичних занять та **проведення** відповідних занять для студентів. На заняттях аспірантів повинні бути присутні керівники практики та викладачі кафедри. Після кожного проведеного аспірантом заняття має проводитись його детальне **обговорення** із зазначенням переваг й недоліків цього заняття;

- **оформлення** результатів досліджень у вигляді доповіді із **заслуховуванням** її на науковому чи науково-методичному семінарі відповідної кафедри чи науковій конференції, що проводяться юридичним факультетом ЗНУ, або у вигляді наукової статті;

- **проведення** індивідуальної роботи зі студентами;

- **представлення та захист** звіту аспіранта за результатами проходження педагогічної практики на засіданні кафедри (підсумковій конференції).

8. Захист педагогічної практики

Захист результатів педагогічної практики відбувається на підсумковій конференції (засіданні відповідної кафедри) із заслуховуванням звіту аспіранта про виконання індивідуального плану та програми педагогічної практики.

За результатами проходження практики аспіранти формують та подають звітні матеріали:

- індивідуальний план та програму проходження педагогічної практики;
- звіт про виконання індивідуального плану та програми проходження педагогічної практики;
- щоденник педагогічної практики;
- витяг з протоколу засідання відповідної кафедри про затвердження звіту про проходження педагогічної практики;
- конспект лекцій, що були прочитані практикантом;
- методичні розробки відповідних семінарських (практичних) занять;
- рецензію наукового керівника на навчальне заняття зі студентами, що було проведено аспірантом самостійно (лекція, практичне, семінарське тощо);
- відгук-характеристику керівника практики про проходження педагогічної практики аспірантом;
- оформлений аналіз взаємовідвідування занять колег аспірантів-практикантів.

Захист звіту з педагогічної практики відбувається перед членами комісії, що утворюється на юридичному факультеті Запорізького національного університету. Підсумки педагогічної практики обговорюються

на засіданнях кафедр юридичного факультету ЗНУ під час атестації аспірантів.

Звіт про виконання педагогічної практики та протокол засідання відповідної кафедри про затвердження такого звіту подаються аспірантом до відділу аспірантури та докторантури ЗНУ. Зазначена документація зберігається в особовій справі аспіранта і розглядається під час його атестації.

9. Основні документи педагогічної практики. Вимоги до оформлення звітної документації.

1. Індивідуальний план та програма роботи аспіранта-практиканта щодо проходження педагогічної практики в ЗНУ.

2. Щоденник практиканта (педагогічний щоденник), у якому фіксується вся документація та щоденна робота з педагогічної практики.

3. Звіт про виконання програми практики та індивідуального плану педагогічної практики.

4. Плани, конспекти, методичні матеріали лекційних, семінарських, практичних занять, що були проведені аспірантом-практикантом самостійно.

5. Відгук-характеристика наукового керівника (керівника практики) про проходження педагогічної практики аспірантом.

6. Витяг з протоколу засідання відповідної кафедри про затвердження звіту про проходження педагогічної практики.

7. Рецензію наукового керівника на навчальне заняття зі студентами, що було проведено аспірантом самостійно.

8. Звіт про взаємовідвідування занять колег аспірантів-практикантів.

Аспірантам-практикантам рекомендується також підготувати *індивідуальний звіт проходження практики*, зазначивши у ньому наступну інформацію: обсяг фактично виконаної роботи за основними розділами програми практики і самооцінка якості її виконання; що викликало особливий інтерес у роботі, що вдалося краще і які труднощі були в роботі;

які нові педагогічні уміння і навички були отримані; власні висновки з організації практики, якості керівництва з боку баз практики, університету; пропозиції щодо удосконалення окремих аспектів організації практики.

Індивідуальний план проходження педагогічної практики складається аспірантом-практикантом на весь період практики спільно з керівником від бази практики впродовж першого дня практики і завіряється його підписом з датою ознайомлення.

Щоденник практики (педагогічний щоденник) служить для послідовного, хронологічного запису ходу педагогічної практики. Ведення щоденника є засобом формування у аспірантів умінь планувати і оцінювати виконану роботу. Записи у щоденнику допомагають висловлювати своє ставлення до різних питань організації освітнього процесу, формувати педагогічне мислення, узагальнювати провідний досвід роботи зі студентами.

Щоденник практики (педагогічний щоденник) оформлюється в звичайному зошиті.

Щоденник має містити наступні відомості:

- ☐ прізвище, ім'я, по-батькові аспіранта-практиканта, інформацію про базу практики, терміни педагогічної практики);
- ☐ прізвища, ім'я, по батькові наукового керівника (керівника практики);
- ☐ опис діяльності аспіранта на базі практики.

Щоденник заповнюється щодня із зазначенням дати, змісту, виду та характеру виконаної практикантом роботи. У ньому занотовуються:

- ☐ відомості про аналіз відвіданих практикантом занять;
- ☐ данні про самоаналіз проведених аспірантом заходів;
- ☐ характер висловлених зауважень;
- ☐ інформація про підготовку та обговорення плану-конспекту занять з науковим керівником (керівником практики);
- ☐ участь у наукових та науково-методичних радах, семінарах, конференціях кафедри, факультету університету;

- відомості про виконану виховну роботу;
- психолого-педагогічні спостереження за окремими студентами і академічними групами у цілому під час занять і позааудиторної роботи.
- свій емоційний стан у процесі комунікативної взаємодії зі студентами, колегами, викладачами.

Крім того доцільно вносити особисті враження про заклад освіти, факультет, заняття, студентів, колег, виділяючи найбільш істотне.

Особливу увагу слід звернути на зміст освітнього процесу, на методику проведення навчальних занять та виховних заходів. Слід уважно аналізувати форми і методи виховної роботи, що проводиться зі студентами.

Спостерігаючи і вивчаючи навчальні заняття професорів та доцентів відповідної кафедри, слід відображати в записах кращий досвід, уникаючи завчасних висновків та категоричних позицій, думок. Оцінювання діяльності педагогів необхідно здійснювати надзвичайно розсудливо. Крім того, слід навчитися аналізувати власну діяльність: відзначити вдало застосовані методичні прийоми, ефективні форми роботи, результати їх дії на студентів, досягнення поставленої мети навчального заняття та виконання відповідних завдань; підкреслити те, що виявилось недоцільним у ході заняття.

Записи в щоденнику повинні бути змістовними, лаконічними. У них повинні фігурувати прізвища студентів та колег. Аспірант-практикант обов'язково повинен мати щоденник при собі під час проходження практики.

При завершенні педагогічної практики аспіранти звітують про її виконання та одержують залік.

Звіт про виконання педагогічної практики повинен містити відомості про виконання всіх розділів програми практики у відповідності до індивідуального плану роботи аспіранта-практиканта.

Звіт повинен складатись зі вступу, основної частини, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Основна частина містить чотири розділи:

- знайомство з організацією навчально-виховного процесу у вищій школі. У цьому розділі необхідно надати характеристику документів, якими керується кафедра в своїй поточній роботі;

- вивчення досвіду викладання викладачів під час відвідування аудиторних занять з навчальних дисциплін. У розділі варто подати опис відвідування занять та характеристику роботи викладача за критеріями:

- а) способи структурування і представлення навчального матеріалу;
- б) методи активізації навчальної діяльності;
- в) особливості професійної риторики.

- самостійне проведення занять практикантом. Варто надати опис проведених занять, методичну розробку проведених занять (зміст лекції, текст лекції, список використаних джерел), її презентацію; рецензію – відгук наукового керівника (керівника практики) на проведене заняття; методичну розробку, що включає тестові або контрольні завдання з проведених семінарських чи практичних занять;

- самоаналіз та оцінка якості проведення власного заняття¹.

У основній частині рекомендовано охарактеризувати роботу, що була виконана аспірантом-практикантом за видами:

1. Навчальна робота. Зазначається: кількість занять проведених аспірантом самостійно, кількість відвідуваних занять інших аспірантів-практикантів та викладачів кафедри, ефект та користь відвідувань, якими ефективними прийомами взаємодії зі студентами слід скористатися, чого слід уникати у роботі педагога. Також слід проаналізувати проведені самим практикантом заняття. Який позитивний досвід був набутий, що не вдалося вирішити і чому, над чим необхідно працювати у подальшому. Крім того, необхідно відобразити свою участь в обговоренні занять інших аспірантів-практикантів.

¹ Калаур І.Р., Чудик Н.О. Програма та методичні вказівки до проходження (педагогічної практики) аспірантами спеціальності 081 – Право (доктор філософії). Тернопіль, 2016. 22 с. URL: https://www.tneu.edu.ua/pdf/aspirantura/pravo/pedahohichna_praktyka/work.pdf

2. Методична робота. Зазначаються методичні матеріали кафедри, що були опрацьовані аспірантом-практикантом та аналізується участь у методичних семінарах, конференція. Фіксується визначена методика підготовки і проведення навчальних занять, їх специфіка та обґрунтовується вибір засобів, методів, методичних прийомів, форм навчання, що використовувались практикантом під час проходження педагогічної практики. Особливу увагу слід приділити методичній рефлексії власної діяльності з формування системи наукових понять у студентів, охарактеризувати технології, що реалізовувалися, обґрунтувати власні розробки з цих питань, запропонувати шляхи вдосконалення існуючих методик тощо. Також рекомендується зробити висновок про те, якими мають бути сучасні заняття з правничих дисциплін, а саме: як визначати зміст заняття, які методи і засоби навчання ефективніше сприяють пізнавальній активності студентів.

3. Виховна робота. В цій частині звіту слід висвітлити роботу аспіранта-практиканта в якості ментора, куратора академічної групи (співкуратора). Найважливішим у аналізі виховної роботи є чітке визначення якостей і психологічних особливостей особистості, формування яких ставилося за мету виховної роботи. Зазначаються організовані та проведені освітньо-виховні заходи, проводиться ґрунтовний аналіз ідеї, виховного впливу, ефективності і значущості таких заходів. Особливе значення слід приділити проведенню заходів профорієнтаційної роботи щодо перспектив подальшого навчання на юридичному факультеті ЗНУ.

У висновках звіту необхідно зазначити, яке значення мала практика для педагогічної підготовки майбутнього доктора філософії, які позитивні і негативні сторони спостерігалися в організації практики, висловити власні пропозиції щодо удосконалення її організації, зробити висновки про власні здобутки під час виконання завдань педагогічної практики.

Звіт повинен бути підписаний і оцінений науковим керівником (керівником практики). У звіті необхідно подати кількісний та якісний аналіз

проведеної педагогічної роботи, участь у роботі відповідної кафедри та факультету.

Обсяг звіту складає довільну кількість сторінок комп'ютерного набору. До загального обсягу входять титульна сторінка, план, вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел та додатки. Текст набирається на аркушах паперу стандартного формату А-4 з використанням шрифтів текстового редактора Times New Roman, кеглем 14, через 1,5 інтервали з дотриманням таких розмірів полів: верхнього і нижнього – 20 мм, лівого – 30 мм, правого – 10 мм. Кількість рядків на сторінці – не більше 40 рядків за умови рівномірного її заповнення. Титульна сторінка оформляється за встановленою формою.

Результати педагогічної практики науковий керівник (керівник практики) заносить до заліково-екзаменаційної відомості.

Розгорнутий *план-конспект* заняття оформлюється згідно вимог до структури і змісту сучасного навчального заняття. Одне із проведених аспірантом-практикантом занять включається до звітної документації як демонстрація рівня сформованості його педагогічних компетентностей щодо здатності правильно формулювати мету заняття, визначати його структуру і зміст, організовувати навчально-пізнавальну діяльність студентів тощо.

У загальному вигляді *структура плану-конспекту лекційного заняття* має такий вигляд:

Дата проведення.

Порядковий номер лекційного заняття в робочій програмі навчальної дисципліни.

Шифр академічної групи, спеціальність.

Тема.

Мета:

Тип лекції: (вступна, тематична, заключна, оглядова, проблемна, лекція-бесіда, лекція-провокація тощо).

Міждисциплінарні зв'язки:

Форми роботи:

Методи навчання і контролю:

Методичне забезпечення: (опорні конспекти, текст лекції, картки, схеми, роздавальний матеріал, довідники, мультимедійні презентації тощо).

Обладнання: (таблиці, комп'ютер, мультимедійний проєктор, природні об'єкти тощо).

Рекомендована література для подальшого опрацювання студентами: основна і додаткова (конкретно вказати автора, назву, рік видання, сторінки).

Основні питання, які розглядаються під час лекції (не більше чотирьох на одну лекцію).

Хід лекції:

Розкрити зміст інформації, що висвітлюється під час лекції, описати дії викладача, застосування методів навчання й виховного впливу на студентів, зазначити питання для обговорення або дискусії.

Самоаналіз проведеного заняття здійснюється аспірантом самостійно відразу після його проведення. Включення самоаналізу до звітної документації обумовлено вимогою до визначення рівня сформованості педагогічної компетентності щодо здатності до методичної рефлексії. Науковий керівник (керівник практики) ознайомлюється з ним, що засвідчується його власним підписом.

Взаємовідвідування занять є однією з форм взаємоконтролю і взаємонавчання, ефективною формою вивчення досвіду колег та проводиться з метою вдосконалення педагогічної майстерності. Взаємовідвідування – проводиться в межах кафедри згідно графіка, що складається, обговорюється і затверджується на засіданні кафедри до початку семестру.

Звіт про взаємовідвідування занять. Слід звернути особливу увагу на відповідність навчального матеріалу, який подається, навчальній програмі та тематичному плану, обсяг інформації, використання викладачем досягнень правової науки. Потрібно взяти до уваги та зазначити у звіті про взаємовідвідування занять і новизну матеріалу, повноту розкриття теми та

навчальних питань, теоретичну та практичну спрямованість змісту, доступність і завершеність питань, які розглядаються, виділення головних змістових розділів, переконливість наведених прикладів, використання спеціальної термінології під час проведення різних видів занять², специфіку методичних прийомів. Слід визначити (у тому числі з власного досвіду) повноту та глибину отриманих студентами знань, правильність їх оцінювання.

Підбиття підсумків педагогічної практики проводиться шляхом:

1. Аналізу звітної документації аспірантів.
2. Зарахуванням результатів виконання індивідуального плану педагогічної практики аспірантом та одержання ним заліку.

За результатами перевірки звіту науковий керівник (керівник практики) складає загальний *відгук* й визначає оцінку, з якою звіт рекомендовано до захисту у комісії. Після перевірки поданого звіту науковим керівником (керівником практики) і його позитивної оцінки, зазначеної у відповідному *відгуку*, звіт з практики публічно захищається аспірантом на підсумковій (звітній) конференції (семінар, засідання) перед комісією, яка створюється за розпорядженням завідувача кафедри і складається з викладачів (не менше двох) відповідної кафедри. Оцінка визначається з урахуванням своєчасності подання необхідних документів з практики, якості підготовленого звіту, виконання індивідуального плану, відгуку керівника, рівня знань, результатів анкетування серед студентів групи, в якій проводилися заняття під час практики та рівня захисту аспіранта за диференційною шкалою («відмінно», «дуже добре», «добре», «задовільно», «достатньо», «незадовільно»), яка характеризує успішність аспіранта. З метою об'єктивного оцінювання знань та вмінь, набутих під час проходження практики, захист звітів про практику проводиться з урахуванням виконаних аспірантами завдань та відповідної кількості балів за кожний вид роботи. Підсумки педагогічної практики

² Інструкція з організації, планування та ведення навчально-виховного процесу в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2012. 198 с

обговорюються на засіданні кафедри, а загальні підсумки практики підводяться на засіданнях вченої ради факультету.

10. Форми та методи контролю

Поточний контроль здійснюється науковим керівником (керівником практики) впродовж проходження аспірантами педагогічної практики шляхом оцінки їх систематичної роботи, залікових навчальних занять. Підсумковий контроль здійснюється у кінці проходження педагогічної практики шляхом оцінювання цілісної систематичної педагогічної діяльності практиканта впродовж визначеного періоду. Кінцевим результатом педагогічної практики є захист її результатів перед комісією у формі підсумкової конференції (семінар, засідання).

Завдання, виконані аспірантами оцінюються за кількістю балів.

Розподіл балів, які отримують аспіранти за практику

№ п/п	Вид роботи	Кількість балів
1	Проведення навчальних занять	20
2	Рецензія на відвідані лекції, практичне заняття (не менше двох)	10
3	Розробка методичного забезпечення, презентаційних матеріалів	10
4	Підготовка конспекту лекцій та презентаційного матеріалу до них	20
5	Методичні вказівки до виконання індивідуальних завдань студентами	10
6	Презентація захисту	10
7	Доповідь і захист практики	20
	Всього	100

Захист практики оцінюється у 30 балів (презентація захисту, доповідь та захист практики): враховується вичерпність, правильність і переконливість відповідей аспіранта, якість оформлення звіту:

«30-25 балів» – всі завдання практики виконано в повному обсязі, виявлено вміння здобувача застосовувати і творчо використовувати педагогічні та методичні знання, пов'язані з особливостями і засобами педагогічної діяльності. Виявлено вміння проводити семінарські, практичні заняття з застосуванням інноваційних технологій педагогічної діяльності. Також продемонстрована активність та ініціативність у підготовці та проведенні занять зі студентами. Звіт містить всі структурні елементи та його подано у встановлений строк. У щоденнику практики зафіксовано зміст роботи впродовж усього періоду проходження практики, наявність позитивного відгуку.

«24-19 балів» – завдання виконані правильно, але недостатньо повно. Виявлено вміння здобувача застосовувати педагогічні та методичні знання, пов'язані з особливостями і засобами педагогічної діяльності. Виявлено вміння проводити семінарські, практичні заняття, але заняття шаблонні, не виявлено творчого, індивідуального підходу. Виявлено вміння встановлювати контакт із аудиторією. Звіт містить всі структурні елементи та його подано у встановлений строк. У щоденнику практики зафіксовано зміст роботи впродовж усього періоду проходження практики. Наявність позитивного відгуку.

«18-13 балів» – завдання практики виконано, але неповно. Виявлено вміння проводити заняття, але заняття шаблонні. Звітна документація оформлена згідно вимог. У щоденнику практики зафіксовано зміст роботи впродовж усього періоду проходження практики. Відгук позитивний.

«12-7 балів» – завдання практики виконано в неповному обсязі, в ході виконання завдань допускалися помилки. Звітна документація оформлена неналежно. Щоденник оформлено фрагментарно.

«6-0 балів» – завдання невиконані або виконані з суттєвими помилками. Виявлені проблеми встановлення контакту, не сформовані вміння здійснювати відповідні види педагогічної діяльності. Звітна документація оформлена з помилками або відсутній щоденник.

Бали, одержані здобувачем під час захисту, та бали, виставлені науковим керівником (керівником практики) за підготовлені звітні документи, сумуються та виставляються у заліковому документі і засвідчуються підписами усіх членів комісії.

Рекомендована література:

1. Аспірант України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mi/intranet/aspirant.com.ua/>
2. Болонська декларація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.mon.gov.ua/education/higher/bolon/>.
3. Дзюба П.А. Методика викладання фахових дисциплін у вищій школі: посібник. Д. : Ліра, 2015. 24 с.
4. Калаур І.Р., Чудик Н.О. Програма та методичні вказівки до проходження (педагогічної практики) аспірантами спеціальності 081 – Право (доктор філософії). Тернопіль, 2016. 22 с. URL: https://www.tneu.edu.ua/pdf/aspirantura/pravo/pedahohichna_praktyka/work.pdf.
5. Козлова М.Г. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. – Одеса: ОНЕУ ротапринт, 2014. 200 с.
6. Методичні матеріали з проведення виховної роботи в університеті. Івано-Франківськ : Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, 2014. 42 с.
7. Методи навчання та їх класифікація // Сайт «Osvita.Ua» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/theory/780/>
8. Перетятко В.В., Омелянчик Л.О. Методичні рекомендації до проходження виробничої (асистентської) практики для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальностей «Біологія», «Екологія та охорона навколишнього середовища», «Генетика», «Хімія». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2016. 53 с.

9. Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1488/1/Особливості,%20проблеми%20та%20шляхи%20активізації%20самостійної%20роботи%20студентів.pdf>.

10. Тернопільська В.І., Коломієць Т.В., Піонтківська І.О. Довідник з виховної роботи зі студентами. Тернопіль, 2014. 264 с.

11. Туріщева Л.В. Творчість у педагогічній діяльності. Х.: Вид. група «Основа», 2010. 128 с.

12. Шевченко О.А., Хозраткулова І.А. Тренінги професійного становлення молодих педагогів. Х.: Вид. група «Основа», 2010. 112 с.

Інформаційні ресурси

1. <http://www.rada.gov.ua> – Офіційний сайт Верховної Ради України
2. Офіційне Інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/>
3. Офіційний Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <http://www.kmu.gov.ua>
4. <http://minfin.gov.ua/> - Офіційний сайт Міністерства фінансів України
5. www.nbu.gov.ua-Офіційний сайт Національного банку України
6. <http://www.ukrstat.gov.ua/> - Офіційний сайт Державної служби статистики України.
7. <http://www.nbu.gov.ua> – Національна бібліотека імені В.І.Вернадського
8. <http://www.library.ukma.kiev.ua/amer> – Американська бібліотека НаУКМА
9. <http://www.loc.gov> – бібліотека Конгресу США
10. <http://www.rsl.ru> – Російська державна бібліотека
11. <http://www.bl.uk> – Британська бібліотека
12. <http://www.d-nd.de> – Німецька національна бібліотека
13. <http://www.bnf.fr> – Національна бібліотека Франції
14. <http://dev.europeana.eu> – Європейська цифрова бібліотека (Europeana)

Методичне видання
(українською мовою)

Удовика Лариса Григорівна

Сидоров Ярослав Олексійович

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА

Методичні рекомендації до організації та проходження практики

РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ – третій (освітньо-науковий)

СТУПІНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ – доктор філософії (PhD)

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ – 08 «Право»

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ – 081 «Право»

Рецензент *О.І. Гура*

Відповідальний за випуск *В.К. Колпаков*

Коректор *Я.О. Сидоров*